

ارزیابی نیروی انسانی کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران بر اساس پیش نویس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران

الهام عطایی^۱

چکیده: این پژوهش به روش پیمایشی به بررسی میزان رعایت پیش نویس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران از لحاظ نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی دو وزارتخانه بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، و فرهنگ و آموزش عالی در سطح شهر تهران می‌پردازد. اطلاعات از طریق پرسشنامه گرد آمده است. از تعداد ۸۵ پرسشنامه ۷۹ عدد آن عودت داده شد و مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت.

کلید واژه‌ها: کتابدار متخصص، کتابدار کمک متخصص، نیروی انسانی غیرمتخصص. پیش نویس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران، کتابخانه‌های دانشگاهی.

مقدمه

یکی از مهمترین عواملی که در موفقیت دانشگاهها و مؤسسات آموزشی عالی و در انجام رسالت فرهنگی و اجتماعی تأثیر بسزایی دارد، داشتن کتابخانه‌ها با نیروی متخصص به تعداد مناسب می‌باشد. بدیهی است که داشتن یک کتابخانه دانشگاهی با مجموعه‌ای متناسب سازماندهی شده و پاسخگو به نیازهای اطلاعاتی بدون داشتن نیروی انسانی متخصص امکان‌پذیر نیست. کتابخانه‌های دانشگاهی همیشه به عنوان مهمترین مراکز تحقیقاتی برای بدست آوردن نیازهای اطلاعاتی حائز اهمیت بوده‌اند و برای نیل به اهداف خود نیازمند داشتن کارکنان متخصص و تحصیل کرده می‌باشند.

وجود نیروی انسانی متخصص و ماهر می‌تواند عامل مؤثری در راه بدست آوردن اطلاعات مورد نیاز پژوهشگران اساتید و دانشجویان و در نتیجه رشد و ارتقاء کیفی آموزش و

پژوهش در دانشگاهها باشد.

پرداختن به پیشینه استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران به سالهای نخست دهه پنجاه باز می‌گردد که مرکز خدمات کتابداری با هدف بهبود بخشیدن به وضع کتابخانه‌های ایران تازه تأسیس شده بود در همین سالها بود که اولین مجموعه استانداردهای کتابخانه‌های ایران را به رشته تحریر درآوردند. در سال ۱۳۷۴ کار جدی جهت عرضه استانداردهای قابل استفاده در کتابخانه‌ها و واحدهای اطلاع‌رسانی انجام گرفت و پیش نویس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی که معیارهایی برای ارزیابی اهداف مجموعه سازماندهی مواد، نیروی انسانی، وسایل، تجهیزات، و ... ارائه نموده بود تدوین گردید. از این معیارها می‌توان به عنوان

^۱- کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی.

وسيله‌ای مناسب برای ارزیابی نیروی انسانی موجود بهره گرفت تا بدین وسیله به نقاط قوت و ضعف آنها پی برد و سپس به رهنمودی مطمئن برای اقدامات آینده دست یافت.

بیان مسئله

بدون شک تدبیر تخصص تعداد کافی کتابداران لازمه موفقیت آن در کار گردآوری، سازماندهی، حفظ، و اشاعه اطلاعات است. یافته‌های حقیقی در سال ۱۳۷۲ نشان داد که تعداد کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی تهران زیر سطح ACRL که برای کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا تدوین گردیده می‌باشد. وی معتقد است که کمبود کتابداران متخصص در بخش‌های مختلف دستیابی به اهداف را با مشکل مواجه ساخته است و بین کتابداران و سایر نیروها نیز عدم تعادل وجود داشته است (حقیقی، ۱۳۷۲).

پیش‌نویس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران که ویژگی‌های کتابخانه‌های دانشگاهی کشور را در نظر گرفته برای نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌ها رهنمودهای ذیل را ذکر می‌نماید.

دارا بودن تحصیلات مرتبط و تناسب تخصص میان کتابداران متخصص به کل کارکنان، تناسب میان تعداد متخصصان کتابداری به کمک متخصص، تناسب میان کتابداران متخصص یا کمک متخصص به تعداد دانشجویان مجموعه فعلی و افزایش سالانه مجموعه، اگرچه در سالیان اخیر تعداد کتابداران تحصیلکرده با توجه به افزایش دانشکده‌های کتابداری رشد زیادی داشته ولی معلوم نیست که کتابداران جذب کتابخانه‌ها شده و نیز در بخش‌های متناسب با تحصیلات و تخصص خود بکار گرفته شده‌اند یا نه؟ عدم بکارگیری نیروهای متخصص در کتابخانه‌ها مشکلات بزرگی را بوجود می‌آورد که مانع جدی در راه رسیدن دانشگاه‌ها به اهداف آموزشی و پژوهشی خود است. با توجه به اینکه دو

وزارتخانه بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، و فرهنگ و آموزش عالی سابقه تأسیس متفاوتی دارند. وزارتخانه اول طول عمر کمتری دارد و نیز پیش‌نویس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران در سالیان اخیر تدوین گردیده همچنین به نظر می‌آید وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی فرصت بیشتری برای جذب نیروی انسانی متخصص جهت کتابخانه‌های دانشگاه‌های تابعه داشته است. در پژوهش حاضر وضعیت نیروی انسانی موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران به تفکیک وزارتخانه‌های متبوع با رهنمودهای پیش‌نویس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران مورد ارزیابی قرار گرفته است.

هدف پژوهش

هدف اصلی این پژوهش تعیین میزان رعایت پیش‌نویس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران در تأمین نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی دو وزارتخانه بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، و فرهنگ و آموزش عالی می‌باشد.

در راستای انجام این تحقیق تعداد دانشجویان موجود، تعداد منابع موجود، و افزایش سالانه منابع شاخص مهمی در امر تعیین کتابداران شاغل می‌باشد، که در نهایت با فرمول ویژه پیش‌نویس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران مقایسه خواهد شد. و نتایج حاصل از این پژوهش احتمالاً تصویری کامل از وضع عمومی نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی و دانشکده‌ای شهر تهران ارائه می‌نماید. هدف ویژه این پژوهش عبارت است از: تعیین وضعیت نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های مرکزی و دانشکده‌ای تهران از نظر تعداد، تخصص، و درجه تحصیلات.

فرضیه

شد.

میان رعایت پیش‌نویس استاندارد نیروی انسانی کتابخانه‌های دانشگاهی ایران در کتابخانه‌های دو وزارتخانه بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و فرهنگ و آموزش عالی اختلاف معنی‌داری وجود دارد.

سؤال‌های پژوهشی

- ۱- چه تعداد از کتابخانه‌های دانشگاهی تهران پیش‌نویس استاندارد نیروی انسانی کتابخانه‌های دانشگاهی را رعایت نموده‌اند؟
- ۲- چه تعداد از کتابخانه‌ها نسبت متخصص به کل کارکنان را رعایت کرده‌اند؟
- ۳- چه تعداد از کتابخانه‌ها نسبت کتابداران متخصص یا کمک متخصص را به تعداد دانشجویان رعایت کرده‌اند؟
- ۴- چه تعداد از کتابخانه‌های دانشگاهی تهران نسبت کتابداران متخصص به کمک متخصص را رعایت کرده‌اند؟
- ۵- چه تعداد از کتابخانه‌ها نسبت کتابداران متخصص به کل کارمندان را رعایت کرده‌اند؟

روش پژوهش و ابزارگردآوری اطلاعات

روش پژوهش، پیمایشی است و در گردآوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده شده است.

جامعه پژوهشی و روش آماری مورد استفاده در پژوهش

جامعه پژوهش نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران می‌باشد و تعداد نیروی انسانی متخصص، کمک‌متخصص، و غیرمتخصص از طریق فرمول نیروی انسانی پیش‌نویس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران محاسبه گردید و برای آزمون فرضیه از تست t استفاده

مطالعات انجام شده در زمینه پژوهش

مطالعات اولیه نشان می‌دهد که تحقیق مشابه پژوهش حاضر انجام نگرفته است، بدین منظور تعدادی از مطالعات انجام یافته در جهان و ایران را که بخشی از آن با پژوهش حاضر ارتباط دارد، ارائه می‌گردد.

NZOTTA در سال ۱۹۷۹ در یک بررسی تحت عنوان "ارزشیابی مجموعه نیروی انسانی خدمات کتابخانه‌های دانشکده‌ای تعلیم و تربیت نیجریه" ۲۰ کتابخانه را مورد بررسی قرار داده است. یافته‌های پژوهشی بیانگر آن است که کمبود نیروی انسانی در کتابخانه‌های مورد مطالعه وجود دارد. OGUNDIP در سال ۱۹۸۲ در پژوهش خود با عنوان "استاندارد نیروی انسانی برای کتابخانه‌های دانشگاهی نیجریه" نشان داد که بیشتر کتابخانه‌های تحت مطالعه زیر سطح استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی آفریقا قرار دارند.

بشر در سال ۱۳۷۲ در پایان‌نامه خود به این نتیجه رسید که فقط (۱۶/۷٪) نیروی انسانی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه شهید بهشتی تحصیلات کتابداری دارند.

یافته‌های حقیقی در سال ۱۳۷۲، نشان داد که نیروی انسانی متخصص شاغل در کتابخانه‌های ۳۰ مؤسسه آموزشی در سطح تهران بر اساس فرمول استانداردهای ACRL زیر سطح استاندارد است.

صیامیان در سال ۱۳۷۳ در پایان‌نامه خود تحت عنوان "بررسی وضعیت نیروی انسانی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور" به این نتیجه رسید که نیروی انسانی متخصص غالب کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور زیر سطح استاندارد ACRL است.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهشی

اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه‌ها در قالب جداول مختلف مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند که در ذیل به شرح آنها می‌پردازیم.

جدول شماره (۱) نشان می‌دهد که دانشگاه تهران بیشترین نیروی انسانی و دانشگاه تربیت مدرس کمترین نیروی انسانی را در کتابخانه‌هایشان دارا هستند و (۷۰/۶۲٪) از نیروهای موجود در کتابخانه‌ها غیرمتخصص و (۱۳/۲۱٪) کمک متخصص و (۱۶/۱۷٪) متخصص هستند.

جدول شماره (۲) حاکی از آن است که کتابخانه‌های دانشگاهی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی با (۹۶۱) نفر کمبود نیروی انسانی مواجه است. در میان کتابخانه‌های دانشگاهی تحت بررسی کتابخانه‌های دانشگاه تهران بیشترین درصد رعایت پیش‌نویس استاندارد (۵۳/۷۵٪) را در مورد کتابداران متخصص داراست و دانشگاه تربیت مدرس و

جدول شماره (۱) وضعیت نیروی انسانی موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران در سال ۱۳۷۷

نیروهای موجود دانشگاه	متخصص		کمک متخصص		غیر متخصص		جمع
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
الزهرا	۳	۱۱/۱۱	۵	۱۸/۵۲	۱۹	۷۰/۳۷	۲۷
تربیت مدرس	۰	۰	۰	۰	۶	۱۰۰	۶
تهران	۳۸	۱۷/۲۰	۳۳	۱۴/۹۳	۱۵۰	۶۷/۸۷	۲۲۱
شهید بهشتی	۱۲	۲۵	۱۱	۱۹/۶۵	۳۱	۵۵/۳۵	۵۶
خواجه نصیرالدین طوسی	۱	۷/۱۵	۰	۰	۱۳	۹۲/۸۵	۱۴
صنعتی امیرکبیر	۰	۰	۴	۵۰	۴	۵۰	۸
صنعتی شریف	۵	۹/۱۰	۱	۱/۸۱	۴۹	۸۹/۰۹	۵۵
علامه طباطبائی	۷	۱۴/۲۹	۳	۶/۱۲	۳۹	۷۹/۵۹	۴۹
علوم پزشکی ایران	۱۵	۳۱/۲۵	۴	۸/۳۳	۲۹	۶۰/۴۲	۴۸
علوم پزشکی شهید بهشتی	۶	۱۴/۲۸	۱۰	۲۳/۸۱	۲۶	۶۱/۹۱	۴۲
علم و صنعت ایران	۲	۵/۴۱	۶	۱۶/۲۲	۲۹	۷۸/۳۷	۳۷
هنر	۳	۳۳/۳۳	۱	۱۱/۱۱	۵	۵۵/۵۶	۹
جمع	۹۸	۱۶/۱۷	۸۰	۱۳/۲۱	۴۲۸	۷۰/۶۲	۶۰۶

جدول شماره (۲) وضعیت کسری و میزان رعایت پیش‌نویس استاندارد نیروی انسانی در کتابخانه‌های مرکزی دانشکده‌ای دانشگاه‌های وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی در سال ۱۳۷۷

دانشگاه	نیروی انسانی		تعداد کمبود نیروی انسانی بر اساس استاندارد				درصد رعایت نیروی انسانی موجود بر اساس پیش نویس استاندارد			در صد رعایت پیش نویس استاندارد کتابخانه های دانشگاهی
	متخصص	کمک متخصص	غیر متخصص	جمع	متخصص	کمک متخصص	غیر متخصص			
الزهرا	۱۵	۲۵	۱۵	۵۵	۷	۲۲	۳۷/۵	۲۲/۶		
تربیت مدرس	۳	۶	۰	۹	۰	۰	۱۰۰	۳۳/۳۳		
تهران	۶۵	۱۶۲	۵۰	۲۷۷	۵۳/۷۵	۱۸/۷۵	۹۶/۰۸	۵۶/۱۹		
شهید بهشتی	۴۱	۹۵	۷۸	۲۱۴	۶/۸۳	۲۶	۳۳/۵	۳۲/۱۱		
صنعتی امیر کبیر	۱۶	۱۸	۲۱	۵۵	۰	۱۸/۶۲	۱۴/۲۵	۱۰/۹۵		
خواجه نصیرالدین طوسی	۸	۱۶	۴	۲۸	۸/۳۵	۰	۷۷/۵	۲۸/۵۸		
صنعتی شریف	۲۵	۵۳	۹	۸۷	۱۷	۱	۷۰/۲۲	۲۸/۴۴		
علامه طباطبائی	۳۰	۶۲	۳۲	۱۲۴	۱۴/۸۳	۶	۴۸/۳۳	۲۲/۰۵		
علم و صنعت ایران	۲۷	۴۲	۲۷	۹۷	۱/۵	۲۳/۵	۴۱/۴	۲۲/۱۳		
هنر	۲	۷	۲	۱۳	۶۰	۱۲/۵	۵۶	۲۲/۸۳		
جمع	۲۳۲	۴۸۹	۲۴۰	۹۶۱	۱۶/۹	۱۲/۸۳	۵۷/۴۷	۲۹/۰۷		

صنعتی امیرکبیر کمترین یعنی صفر درصد بوده است. در ارتباط با رعایت پیش‌نویس استاندارد نیروی کمک متخصص دانشگاه شهید بهشتی با (۲۶٪) بیشترین و دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی و تربیت مدرس با صفر درصد کمترین را دارا بوده‌اند. در مورد نیروهای غیرمتخصص در کتابخانه‌های دانشگاه تربیت مدرس بیشترین درصد رعایت (۱۰۰) و دانشگاه صنعتی امیرکبیر کمترین درصد رعایت (۱۴/۲۵٪) را دارد. در مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی تهران بیشترین درصد (۵۶/۱۹٪) و دانشگاه صنعتی امیرکبیر با کمترین (۱۰/۹۵٪) پیش‌نویس استاندارد در کتابخانه‌های دانشگاهی را رعایت نموده‌اند و میانگین درصد رعایت پیش‌نویس استاندارد در کتابخانه‌های دانشگاهی وابسته به وزارت فرهنگ و آموزش عالی (۲۹/۰۷٪) است.

جدول شماره (۳) وضعیت کسری و میزان رعایت پیش‌نویس استاندارد نیروی انسانی در کتابخانه‌های وابسته به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در سال ۱۳۷۷

نام دانشگاه	تعداد کمبود نیروی انسانی بر اساس پیش‌نویس استاندارد			درصد رعایت نیروی انسانی مورد بر اساس پیش‌نویس			میانگین درصد رعایت پیش‌نویس نوع استاندارد
	میانگین	کمک متخصص	تخصصی	تخصصی	تخصصی	تخصصی	
دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی ایران	۶	۳۷	۱۵	۵۸	۵۸/۳۲	۱۵/۳۲	۷۳
دانشگاه علوم پزشکی تهران	۴	۱۰	-	۱۴	۵۰	۱۶/۵	۱۷۵
دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی	۱۵	۲۴	۱۱	۵۰	۲۹۶	۲۶	۷۴
جمع	۲۵	۷۱	۲۶	۱۲۲	۵۱۳۲	۲۵۱۹۷	۱۰۷/۳۳

جدول شماره (۳) نشان می‌دهد که کتابخانه‌های دانشگاهی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با تعداد ۱۲۲ نفر کمبود نیرو مواجه هستند. در میان کتابخانه‌های علوم پزشکی تحت مطالعه دانشگاه علوم پزشکی ایران با (۵۸/۴۲٪) بالاترین درصد رعایت پیش‌نویس استاندارد نیروی متخصص و دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی با (۴۶٪) کمترین درصد رعایت نیروی انسانی متخصص را دارا هستند، در مورد درصد رعایت کتابداران کمک متخصص دانشگاه علوم پزشکی ایران با (۱۵/۴۲٪) کمترین درصد رعایت پیش‌نویس استاندارد را نموده‌اند و دانشگاه علوم پزشکی تهران با (۱۷۵٪) بیشترین و دانشگاه علوم پزشکی کمترین درصد رعایت پیش‌نویس استاندارد نیروهای غیرمتخصص را نموده‌اند که دانشگاه علوم پزشکی تهران بالاتر از حد استاندارد دارای نیروی انسانی غیرمتخصص است در کل دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران با (۸۰/۵٪) بالاترین و دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران با (۴۸/۹۴٪) کمترین درصد رعایت پیش‌نویس استاندارد را نموده‌اند. میانگین درصد رعایت پیش‌نویس استاندارد در کل این کتابخانه‌ها (۶۱/۵۴٪) است. با توجه به یافته‌های پژوهشی که در جداول شماره (۲) و (۳) منعکس گردیده است، به منظور آزمون فرضیه پژوهش از آزمون آماری t استفاده شد و فرضیه پژوهش مورد تأیید قرار گرفت.

$$p = ۰/۰۵ < ۰/۴ (p = -۳/۶۵)$$

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

یافته‌های پژوهشی حاضر نشان می‌دهند که رقم قابل توجهی کسر نیرو یعنی ۱۰۳۸ نفر در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران وجود دارد که از این تعداد بیشترین مربوط به دانشگاه تهران با ۲۷۷ نفر و کمترین (۹ نفر کمبود) برای

منابع

- ۱- بشیر، خدیجه. "در بررسی وضعیت سازماندهی مواد در کتابخانه‌های ...". پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۲.
- ۲- تعاریف، شیرین. "پیش‌نویس استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی ایران". تهران: کتبخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴.
- ۳- حقیقی محمود. "ارزیابی نیروی انسانی کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران". فصلنامه پیام کتابخانه، سال سوم، تابستان و پاییز شماره ۲ و ۳، سال ۱۳۷۲، ص ۶-۲۱.
- ۴- صیامیان، حسن. "در بررسی وضعیت نیروی انسانی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور ...". پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۳.
- 5- OGUNDIPE, Personal Standard for University Libraries, Library Scientist, Vol. 9, 1982, 20-29.
- 6- NZOTTA, BRIGSC. An Evaluative Study of College of Education Libraries in Nigeria HekAID of Library Science, Vol 218 NOAO, 1989, p.305-318.

دانشگاه تربیت مدرس است و با توجه به این می‌توان چنین استنباط نمود که هنوز نیاز به آموزش و تربیت کتابداران در دو سطح متخصص و کمک متخصص وجود دارد که این با یافته‌های پژوهش صیامیان انطباق دارد.

همچنین بررسی نیروی انسانی کتابخانه‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد جز کتابخانه‌های دانشکده تغذیه دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی هیچ کتابخانه‌ای نسبت میان کتابداران متخصص به کل کارکنان متخصص یا کمک متخصص به تعداد دانشجو، مجموعه موجود و افزایش سالانه را رعایت نکرده‌اند.

با توجه به کمبود نیروی کتابدار متخصص باید برای جذب فارغ‌التحصیلان کتابداران متخصص، به ویژه فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد کتابداری تلاش بسیاری نمود تا صد در صد این نیروها جذب کتابخانه‌ها شوند.